

1.1. Політологія як система знань про політику. Специфіка і зміст української політології

1.1.1. Предмет, метод та історія виникнення політології як науки

Згідно з реально існуючими численними джерелами, знання про політику налічує близько двох з половиною тисячоліть, а на Сході, в Стародавньому Китаї та деяких інших країнах — ще більше. Однак у найрозвинутіших формах знання про політику виникає у європейському обширі, точніше — з політичної думки античності (“Республіка” Платона, “Політика” Аристотеля, “Про республіку” Цицерона). Протягом двох з половиною тисячоліть з’явилося чимало досліджень наукового змісту з різноманітних проблем політології, серед яких назвемо трактат Фоми Аквінського “Про государеве правління”, працю М. Падуанського “Трактат про передання влади” (XIV ст.), “Шість книг про республіку” Ж. Бодуена, класичну роботу Н. Макіавеллі “Державець”.

Зародження політології як науки припало на другу половину XIX ст. У 1857 р. в Колумбійському університеті була створена кафедра історії і політичної науки, після чого почали діяти й інші кафедри політологічного профілю. Саме в 1857 р. професор історії та політичної економії Френсіс Лібер започаткував читання курсу лекцій з політичної теорії в Колумбійському університеті, а в 1880 р. його наступник на посаді Дж. Берджес заснував при Колумбійському університеті школу політичної науки. У 1903 р. створено “Американську асоціацію політичних наук” і засновано журнал “Аннали американської академії політичних наук”. В 20-х роках XX ст. з ініціативи Чарльза Едварда Мерріама виникла “Школа політичних наук” у Чикаго, а згодом “Комітет з досліджень в галузі суспільних наук”, серед завдань якого була фінансова підтримка найбільш перспективних проєктів чиказьких учених. Однією з особливостей “Чиказької школи” було налагодження тісних взаємозв’язків із

суміжними дисциплінами: психологією, економікою, соціологією, антропологією, правом.

В Європі виникнення політичної науки як академічної дисципліни пов'язується з Німеччиною. Перші кафедри були відкриті при університетах Мюнхена (1814), Тюбінгена (1817) та Вюрцбурга (1822). В 1923 р. у Франкфурті був створений "Інститут соціальних досліджень", який ввійшов до історії як "Франкфуртська школа політології". Перші кроки політології в Німеччині були зроблені під значним впливом класичної німецької філософії, зокрема праць І. Канта і Г. Гегеля. Однак незабаром політична наука в Німеччині переживає спад. Лише в 1946 р. при університеті Кельна була створена перша кафедра політології, а в 1949 р. виникла "Німецька вища школа політики".

Одна з найперших установ, яка спеціалізувалась у галузі політичних наук, виникла 1871 р. у Франції під назвою "Вільна школа політичних наук" (нині — Інститут політичних досліджень Паризького університету). Становлення британської школи політології пов'язують з часом заснування "Школи економіки і політичних наук" при Лондонському університеті. Згодом політологічні дослідження та навчання студентів з цієї спеціальності були запроваджені в Оксфордському, Кембриджському, Манчестерському та інших університетах (кінець XIX — початок XX ст.). Уже значно пізніше, в 1950 р., була заснована "Асоціація політичних досліджень Сполученого Королівства" як філіал "Міжнародної асоціації політичної науки".

На зламі XIX — XX ст. італійські мислителі Гаetano Моска, Віл'єрфо Парето, обґрунтувавши "теорію еліт", зробили значний внесок у становлення італійської політичної науки. Хоча, необхідно констатувати, потужний розвиток політології в Італії припадає на післявоєнний період і пов'язаний з іменами Вруне Леоні, Паоло Фарнеті та Джованні Сарторі. Останній, викладаючи в університеті Флоренції, відіграв вирішальну роль у формуванні італійської політичної науки.

У 1622 р. в Упсальському університеті (Швеція) виникла кафедра "Джона Скотта, професора дискурсу і політики", однак вона займалася філологічною проблематикою, зокрема дослідженням латинської та римської риторики. По-справжньому політологічна проблематика у шведських вищих навчальних закладах досліджується тільки в другій половині XIX ст. Від-

повідні кафедри були створені в Лундському (1889), Гетеборзькому (1901) і Стокгольмському (1935) університетах. Сучасні ж університетські факультети політичної науки сформувались до 50-х років ХХ ст.

Однак активне утвердження політичної науки, по суті, починається тільки після Другої світової війни. Велику роль у поширенні політології відіграла організація ЮНЕСКО, яка санкціонувала автономність політичної науки як самостійної галузі знань і сприяла її розвитку. На міжнародному колоквіумі політологів, організованому ЮНЕСКО в 1948 р. у Парижі, було вирішено вживати термін “політична наука” і визнано, що основним предметом політичної науки є: а) політична теорія; б) політичні інститути; в) партії, групи і суспільна думка; г) міжнародні відносини.

Відтоді проводяться міжнародні конгреси з проблем політичних наук, в яких беруть участь політологи всього світу. Зокрема, на XVI Міжнародному конгресі, який проходив у серпні 1994 р. в Берліні, провідні політологи з різних країн обговорювали проблему демократизації. В сучасних умовах незаперечним авторитетом користуються “Міжнародна асоціація політичної науки”, “Міжнародна студентська асоціація політичної науки” та “Європейський консорціум політичних досліджень”.

Як бачимо, політологія зароджується майже одночасно на різних континентах. Це свідчить про те, що вивчення і розповсюдження політологічних знань — нагальна суспільна необхідність, без цього неможливо досягти високого рівня розвитку суспільства.

Предмет політології. Кожна наука має свій об’єкт і предмет. Об’єктом дослідження політології є політична сфера життєдіяльності суспільства, яку вивчають і аналізують у поєднанні з особливостями її функціонування та зв’язками з економікою і духовною сферою суспільства. Загалом предмет політичної науки, як уже зазначалось вище, було окреслено на колоквіумі політологів у 1948 р. в Парижі. Упродовж ХХ ст. політологія безперервно розширювала свій діапазон дослідження. До кола інтересів цієї складної та динамічної науки нині входять:

- зацікавлені групи і політичні рухи;
- політичні системи, інститути і процеси;

- політична діяльність;
- політична свідомість і культура;
- громадська думка і засоби масової інформації в політичному процесі;
- історія політичних вчень, політична філософія, політичні ідеології;
- виборчі системи і процеси;
- етнічні процеси і політика тощо.

На сучасному етапі в політології виокремлюють п'ять основних розділів: 1) загальна теорія політики (вивчає теоретичні засади політики); 2) теорія політичних систем та їх елементів (досліджує проблеми утворення і функціонування держав, партій, політичних режимів); 3) теорія міжнародних відносин, предметом якої є система міжнародних відносин, проблема воєн, геополітична тематика; 4) теорія соціального управління (прийняття управлінських рішень, політичний маркетинг і менеджмент); 5) політичні ідеології (історія і генеза політичних теорій, особливості ідеологічних доктрин).

Методи науки про політику. На першому етапі розвитку політології в методологічному сенсі переважав своєрідний універсальний підхід. Починаючи з середніх віків наукові дисципліни поділяються на природничі та моральні. Згодом термін “моральні науки” зусиллями А.К. Сен-Сімона і соціолога О. Конта, які акцентують свої дослідження на відносинах між людьми у суспільстві, трансформується в термін “соціальні науки”. Об'єктом дослідження останніх, нарешті, стають суспільство і політична сфера в їх зв'язках і взаємозалежності. Виходячи, таким чином, з досить тісних взаємозв'язків науки про політику із суміжними суспільними дисциплінами (правом, соціологією, психологією, історією, етнографією тощо), логічним є висновок щодо використання політологією майже всіх методів з широкого арсеналу суспільних наук.

Умовно *методи політології* можна поділити на такі групи:

1. *Загальнологічні*: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, моделювання.

2. *Теоретичні*: мислительний експеримент, математична формалізація тощо.

3. *Порівняльно-історичні*: історичний опис, конкретний аналіз, порівняльний, хронологічний, прогностичний та інші.

4. *Емпіричні, або біхевіористичні.* Свою назву дістали від англійського слова behavior — поведінка. Характеризуються як спосіб дослідження суспільно-історичних явищ з огляду на аналіз поведінки окремих людей та груп. Аналізу політичної поведінки передують отримання емпіричної інформації одним або кількома методами: спостереження, контент-аналіз документів, експеримент, анкетне опитування, соціометричний метод.

5. *Системні,* що характеризуються цілісним сприйняттям об'єкта дослідження і комплексним аналізом зв'язків елементів у межах політичної системи в цілому, та інші методи політології.

Основні функції політології:

1. *Описова,* суть якої полягає в констатації фактів політичної реальності, на підставі чого можна дістати відповідь, якою є ця реальність.

2. *Пояснювальна,* що дає змогу зрозуміти суть політичних явищ, причини їх виникнення, закономірності функціонування.

3. *Прогностична,* яка зводиться до передбачення, якою буде політична дійсність у майбутньому. Прогностичну політику поділяють на інструментальну (1 рік), тактичну (5—7 років) і стратегічну (25—30 років).

4. *Інструментальна,* яка полягає в розробці певних проєктів прийняття рішень для досягнення конкретного політичного результату.

5. *Ідеологічна,* яка орієнтує на вибір певної системи ідеологічних цінностей.

6. *Методологічна,* яка охоплює способи, методи і принципи теоретичного дослідження політики і практичної реалізації набутих знань.

7. *Світоглядна,* яка утверджує цінності, ідеали, норми, що характеризують цивілізовану політичну систему, політичну культуру соціальних суб'єктів.

8. *Політичної соціалізації,* яка забезпечує процес включення людини в політичну сферу суспільства і формування певного типу політичної культури.

9. *Організаційна,* яка полягає в опрацюванні рекомендацій для організацій, політичних інституцій, відносин, переговорних процесів тощо.

Предмет політології фіксується в її законах та категоріях. Чим чіткіше вони сформульовані та вивчені, тим визначенішим буде предмет політології. В політологічній літературі розрізняють три групи законів політичного життя. *Закони структури* визначають спосіб організації політичних систем, їх внутрішню визначеність і взаємозумовленість. *Закони функціонування* — це суттєві, необхідні зв'язки між політичними суб'єктами в процесі їх тимчасових змін. *Закони розвитку* — це закони переходу від одного порядку взаємовідносин в системі до іншого, від одного стану структури до іншого.

Центральними категоріями політології є: *влада, політика, політична система суспільства, держава, демократія, політична культура, політична свідомість* та інші.

В структурі політології виокремлюють два рівні знань — емпіричний та теоретичний. *Емпіричний рівень знання* (тобто знання, що спирається на дані спостереження, експерименту та чуттєвий досвід) представлений *прикладною політологією*. Вона висвітлює практичні аспекти політичного життя, а саме відносини між державою і суспільством, суспільними групами, класами, політичними інституціями тощо. Важливе значення в цьому плані відводиться політичному маркетингу і політичному менеджменту. *Теоретичний рівень знання сфокусований у порівняльній та нормативній політології*. Порівняльна політологія передбачає розгляд політичних явищ через порівняльне вивчення теоретичних поглядів мислителів минулого й сучасного, різноманітних політологічних шкіл, а також через узагальнення історичного й сучасного політичного досвіду.

1.1.2. Політика як соціальне явище та об'єкт вивчення політології

Термін “політика” походить від давньогрецького слова “polis” (місто-держава) та його похідних “politike” (мистецтво управляти державою), “politea” (конституція) та ін.

В наукових словниках, спеціальній літературі можна знайти безліч підходів до трактування політики (наприклад, директивний, або силовий, розглядає політику як боротьбу за

владу; функціональний трактує політику як управлінську діяльність щодо суспільства в цілому; комунікативний окреслює політику як один із засобів комунікації). Змістове трактування терміна “політика” також є неоднозначним: з одного боку — це заняття малодостойне і цинічне, з іншого — високоморальне і творче, притаманне “справжнім аристократам духу”.

У ґрунтовній статті “Покликання до політики” Макс Вебер так розмірковував з цього приводу: “Політика — це могутнє повільне буріння твердих пластів, яке здійснюють водночас із пристрасстю і з холодним окоміром. Справедливо кажуть, і весь історичний досвід підтверджує, що можливого ніколи не досягли б, якби у світі знову й знову не прагнули неможливого. Але той, хто на це здатний, мусить бути вождем, ба більше — він мусить бути, у найпростішому значенні слова, героєм. І навіть ті, хто не є ні тим, ні іншим, мають виробити в собі твердість духу, яку не зломить і крах усіх надій; вже зараз вони повинні озброїтись цим — інакше не зможуть здійснити навіть того, що можливе вже сьогодні. *Лише той, хто впевнений, що не похитнеться, коли світ виявиться, з його погляду, надто дурним або надто підлим..., лише той, хто, всупереч усьому, здатний сказати: “А все-таки!” — лише той має “професійне покликання” до політики*”.

Сучасні традиції вживання терміна “політика” впливають із античного розуміння політики як вельми благородної справи — мистецтва державного управління, покликаного об’єднати суспільство для досягнення соціально значимих цілей. Отже, *політика — це організаційна, регулятивна і контрольна сфера суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, головним чином спрямована на досягнення, утримання і реалізацію влади індивідами та соціальними групами задля здійснення як власних потреб, так і соціально значимих цілей*.

Виокремлюють два основні підходи у використанні терміна “політика”, що характеризують її як: сферу людської діяльності; спосіб спрямування діяльності (економічна, фінансова, соціальна, міжнародна політика тощо). Розглядаючи політику як сферу людської діяльності, можна тлумачити її так: 1) політика як діяльність на етичних засадах. Ця традиція започаткована Платоном і Аристотелем. Виходячи з такого трактування, вони наголошували, що метою політичної діяльності є спра-

ведливості, досягнення соціального порядку і стабільності; 2) політика як засіб досягнення егоїстичних цілей, коли мета виправдовує будь-які засоби її досягнення (макіавеллівський підхід); 3) ціннісно-нейтральне розуміння політики, що полягає у її раціональному, аналітичному тлумаченні, коли все регулюється правовими, соціальними нормами, загальнолюдськими цінностями.

Різноманітні підходи до трактування джерел політики, причин її виникнення та розвитку знайшли своє відображення в окремих концепціях політики. Їх можна звести до трьох: теологічних, натуралістичних і соціальних.

Теологічні концепції, які формуються починаючи з I тисячоліття до н.е., зводяться до божественного трактування політики. Вже Платон і Аристотель стверджували, що політика є результатом як божественних сил, так і людських прагнень. У Стародавньому Китаї вважали, що взаємозв'язок порядку небесного і земного здійснюється через імператора, який є наступником Бога на землі. У Стародавній Персії, де поширилося вчення Заратустри, суспільний процес розглядався як боротьба двох протилежних сил: Добра (царства світлого божества) і Зла (царства темного божества). На період Середньовіччя припадає панування теологічних концепцій Аврелія Августина та Фоми Аквінського, які твердили, що влада монарха від Бога і тому є вічною.

Натуралістичні концепції політики віддають пріоритет природним чинникам політики (природне середовище, географічне розташування країни, біологічні дані індивідів, психологічні якості людини тощо). Складовими частинами натуралістичних підходів є географічні, біологічні та психологічні теорії політики.

Соціальні концепції політики базуються насамперед на розгляді політики як результату соціальних чинників. Залежно від того, якому чиннику віддається перевага, їх поділяють на соціально-економічні, правові, демократичні, соціально-культурні, культурно-антропологічні та ін.

У політиці виділяють три рівні її функціонування: *мегарівень* характерний для діяльності таких міжнародних організацій як Європейський Союз, ООН, НАТО тощо; *макрорівень* характеризує державу як ціле, державну владу, її структуру;

мікрорівень охоплює окремі структури та організації (політичні партії, громадські організації тощо).

За типом (форма, взірець) політику поділяють на внутрішню і зовнішню. *Внутрішня політика* охоплює основні напрями діяльності держави щодо регулювання економічних, політичних, соціальних та інших відносин між людьми в суспільстві. *Зовнішня політика* спрямовується на забезпечення безпеки держави і покликана створювати сприятливі умови для досягнення основних завдань внутрішньої політики.

1.1.3. Зміст, особливості й завдання української політології

Українська політологія — це нова наука і навчальна дисципліна, яка почала свій процес становлення з 90-х років ХХ ст. *Предметом* української політології є сутність, форми, закономірності політичного життя українського суспільства, політика й політична система України в їх історичному розвитку. Сучасні дослідники пропонують наступну *періодизацію* української науки про політику:

- 1) період Київської Русі та Галицько-Волинської держави;
- 2) козацько-гетьманський (кінець ХV ст. — до другої половини ХVІІІ ст.);
- 3) дворянський (кінець ХVІІІ — перша половина ХІХ ст.);
- 4) дореволюційний (1848—1917 рр.);
- 5) міжвоєнний (1918—1939);
- 6) післявоєнний (1945—1991);
- 7) новітній (з 1991 р.).

У Радянському Союзі *політологія як наука не визнавалася*. Від 1917 р. до кінця 80-х років на неї було накладено ідеологічне “табу”. Її називали “лженаукою”, “буржуазною наукою” тощо. Тривалий час забороненою і недоступною для читачів була наукова політологічна спадщина визначних українських вчених Михайла Драгоманова, В’ячеслава Липинського, Михайла Грушевського та багатьох інших. Це стосується і праць визначних російських дослідників минулого. Політологія в Україні, Росії та інших колишніх республіках СРСР дістала

імпульс до бурхливого розвитку лише на поч. 90-х років ХХ ст. До цього часу були спроби лише окремих вчених надати політичній науці статус як окремої та необхідної для суспільства науки, але їй вони інтенсивно гальмувалися владою, їм не давали можливості інституційно сформуватися. У 80-х роках, тобто ще в умовах існування СРСР, ряд вчених розвивали політологічну проблематику в філософії, політекономії, науковому комунізмі. Були опубліковані цікаві монографії, проводились науково-теоретичні конференції, уточнювався політологічний категоріальний апарат. Хоча їх вивчення мало догматичний, односторонній характер.

Інституціоналізація політології в Україні почалася, як майже й у всіх республіках СРСР, у 1989 р. з постанови Вищої атестаційної комісії (ВАК) СРСР про введення відповідних спеціальностей. Політологію як навчальну дисципліну почали викладати в українських вищих навчальних закладах, були відкриті перші *кафедри політології* при Київському, Одеському, Дніпропетровському, Харківському, Львівському університетах та інших освітніх закладах, починається підготовка спеціалістів з даного профілю.

В 1990 р. була відкрита *аспірантура* в Київському університеті ім. Т. Шевченка. Пізніше з інтервалом у кілька місяців відкрилися *аспірантури* й *докторанти* в багатьох університетах обласних міст (насамперед Львові, Одесі, Харкові).

Але активна підготовка досліджень і регулярні захисти дисертацій в Україні починаються тільки з 1994—1995 рр. Загальна ситуація в українській політичній науці після розпаду Радянського Союзу була досить складною. Економічний спад і непродумана політика представників влади стосовно освітньої і наукової сфери призвели до того, що авторитет, суспільна значимість науки в перші роки після здобуття незалежності залишалися дуже низькими. Такий стан справ в українській науці тривав до середини 90-х років, але відтоді з кожним роком кількість дисертацій, що захищають, починає збільшуватися. Станом на 10 серпня 2007 р. захищено та затверджено ВАКом України 742 дисертаційні праці на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата політичних наук.

В цілому напрями наукових досліджень і спектр захищених в Україні дисертацій з політичної науки відповідають основ-

ним компонентам, змісту та структурі політичної науки, що були окреслені 1948 року на Міжнародному колоквиумі в Парижі. Захист дисертаційних робіт з політичних наук в Україні здійснюється з п'яти наукових спеціальностей:

- 23.00.01 — теорія та історія політичної науки;
- 23.00.02 — політичні інститути та процеси;
- 23.00.03 — політична культура та ідеологія;
- 23.00.04 — політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку;
- 23.00.05 — етнополітологія та етнопорядковознавство.

Спеціалізовані вчені ради по захисту дисертацій з політичної науки працюють переважно в Києві. Крім столиці, спеціалізовані вчені ради працюють в регіональних центрах — Одесі, Львові, Харкові, Дніпропетровську, Чернівцях.

Заявили про себе *наукові установи*, що досліджують політичні проблеми: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса та Інститут держави і права ім. В. Корецького, Національна академія наук України, Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД), Інститут проблем міжнародної безпеки та ряд аналітичних центрів. Плідно працюють Український центр економічних і політичних досліджень (УЦЕПД) ім. О. Разумкова, який видає журнал “Національна безпека і оборона”; Український національний центр політичних досліджень (УНЦПД), метою діяльності якого є сприяння формуванню в Україні інститутів громадянського суспільства, партій, профспілок, інших недержавних організацій, а також поглиблення взаємодії держави і цих інституцій; громадська організація “Лабораторія законодавчих ініціатив”, головним завданням якої є підготовка методичних матеріалів та проведення експертних оцінок з питань державної політики та законодавства. Центром видається часопис “Парламент”.

В Україні існують *професійні асоціації політологів*: Українська академія політичних наук, Українська асоціація політологів, Асоціація молодих політиків і політологів України. Безперечно, що створення всеукраїнського об'єднання політологів відповідно до світових стандартів, активні контакти з міжнародними інституціями з політичної науки сприятимуть зростанню авторитету української політичної науки.

В Україні виходить чимало політологічних *часописів та періодичних видань*, де публікуються статті з різних проблем політичної науки: “Віче”, “Генеза”, “Грані”, “Політичний менеджмент”, “Сучасність”, “Соціологія: теорія, методи, маркетинг”, “Людина і політика”, “Політика і культура”, культурологічний часопис “І” та ін.

Практично кожен національний університет має свій “*вісник з політології*”. Зокрема, регулярно виходять друком “Вісник Київського університету ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Філософія. Політологія”, “Наукові записки Києво-Могилянської академії. Політологія”, “Вісник політології Національного університету ім. В.Каразіна” (м. Харків), “Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія”, “Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія” та інші.

Систематичний аналіз статей і нових монографій з політичної науки в Україні щомісячно здійснюється в Українському реферативному журналі [Серія 3. Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво.]. Видання реферативного журналу є показником становлення й диференціації структури політичної науки, класифікації зростаючого обсягу знань.

З розвитком електронної мережі Internet інтенсифікуються комунікації в полі політичної науки. Українські політичні журнали, наукові центри, кафедри створюють web-сторінки, які постійно оновлюються, подають актуальну інформацію про графіки проведення конференцій, семінарів, здійснення проєктів, вміщують електронні версії публікацій з політологічної проблематики. Безумовно, все це спрощує доступ до потрібної інформації, інтенсифікує зв'язки між науковцями, викладачами, студентами. Хоча українським користувачам бракує сайту з політології, орієнтованого на аналіз як поточної політики, так і загальних теоретичних проблем політичної науки. Інтенсифікація комунікації усередині політичної науки сприятиме зростанню дослідницького рівня й формуванню активного наукового співтовариства в Україні.

Особливості української політології полягають в наступному.

По-перше, особливість вітчизняної політології в тому, що протягом усієї своєї історії вітчизняна політична думка розвивалась самобутньо, на основі специфічних, національних традицій.

По-друге, українська політична наука впродовж тривалого часу розвивалась в єдиному руслі з угорським, польським, чехословацьким, російським та радянським державознавством, оскільки українські землі протягом віків перебували у складі різних імперій та держав. Не викликає заперечень також твердження, що чужі політичні системи суттєво впливали на формування поглядів і концепцій українських мислителів.

По-третє, Україна фактично не мала практики власної державності. Таким чином, за досить короткий термін в Україні вже закладені основи сучасної української політичної науки.

Основні завдання української політології зводяться до наступного:

- 1) розробка теоретико-методологічних засад української політології;
- 2) фундаментальне теоретичне обґрунтування сутності й шляхів побудови суверенної, демократичної, правової держави;
- 3) теоретичне обґрунтування національної демократичної доктрини;
- 4) вивчення динаміки трансформаційних процесів і модернізації суспільства;
- 5) створення об'єктивних політичних портретів українських князів, гетьманів, політичних діячів нової та новітньої доби;
- 6) формування на вітчизняному ґрунті субдисциплін політичної науки (етнополітології, порівняльної політології, політичної конфліктології, політичної історії, партології та ін.);
- 7) виокремлення, наповнення змістом і практична апробація основних сегментів прикладної політології.

“Ключовим завданням політології, — відзначив професор *Фелікс Рудич*, — є навчально-просвітницька діяльність, формування високої політичної свідомості та політичної культури громадян, зокрема — молодого покоління. У цих процесах політологія як навчальна дисципліна має надзвичайно велике значення. Йдеться передусім про поширення політологічних знань по вертикалі, тобто про підготовку професійних політиків, парламентаріїв, працівників державного апарату. Не менш актуальною і такою ж складною проблемою є поширення політичних знань по горизонталі: серед найширших верств населення, учнівської і студентської молоді, усіх соціальних груп, партій, рухів і організацій... Ґрунтовно вивчивши основи

політології, випускник, зрештою, має відчутти себе повноцінним громадянином, реальним творцем справжньої демократії, має вміти професійно оцінювати реалістичність (чи утопічність) здійснюваної політичної модернізації і тим самим стати на шлях творення політичної філософії життя, формування правової свідомості, активної громадянської позиції...”

1.2. Основні школи і напрями сучасної політології

1.2.1. Англосаксонська школа в політології

Термін “англосаксонська школа” об’єднує становлення і розвиток політичної науки у *Сполучених Штатах Америки* та *Великій Британії*.

Організаційне становлення політології в США відбулося наприкінці XIX — на початку XX століття, коли науку почали викладати в американських університетах, почала діяти Американська асоціація політичної науки, стали публікуватися спеціалізовані видання.

У період між Першою та Другою світовими війнами політичні дослідження в США стали користуватися підтримкою приватного бізнесу. Насамперед, фінансувалися програми аналізу громадської думки, дослідження електоральної поведінки. Це стимулювало утворення близько тридцяти науково-дослідницьких центрів.

На розвиток американської політичної науки упродовж перших десятиліть минулого століття найбільше вплинули теоретичні підходи та методологія досліджень, запропоновані європейськими соціологами Г. Москою, В. Парето, Р. Міхельсом, М. Вебером. Саме тому політичну науку в США викладали, насамперед, у формі *політичної соціології*.

Найбільш відомим політологом першої половини XX століття є *Артур Фішер Бентлі*. У праці “Процес керівництва. Вивчення громадських рухів” (1908) Бентлі робить припущення, що діяльність людей у політиці завжди визначається їх реаль-